

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

БОГДАНИНА Олена Миколаївна

ДІЯЛЬНІСТЬ ХАРНІВСЬКОЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ КАФЕДРИ
ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ім. акад. Д. І. БАГАЛІЯ
/1921 - 1934 рр./

Спеціальності: 07.00.02 - історія України
07.00.09 - історіографія, джерелознавство та
методи історичного дослідження

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Дніпропетровськ 1993

AB 30.727

Дисертація в рукописі.

Робота виконана на кафедрі історії України Харківського педагогічного інституту ім. Г. С. Сковороди.

Наукові керівники: доктор історичних наук, професор
І. К. РИБАЛКА
доктор історичних наук, професор
В. Я. БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Г. К. ШВИДЬКО
кандидат історичних наук, доцент
А. В. БОЙКО

Провідна установа: кафедра історії України Дніпропетровського державного університету

Захист дисертації відбудеться "22" листопада 1993 р. о
15 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради
в м. 053.24.08

Дніпропетровського державного університету за адресою:
320625 АСН Дніпропетровськ-10, пр. Гагаріна, 72.

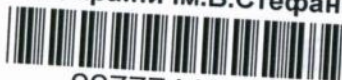
В дисертації можна ознайомитися в бібліотеці Дніпропетровського державного університету.

Автореферат розіслано "15" листопада 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

кандидат історичних наук,
доцент Л. С. ТУТІН

ЛНБ України ім. В. Стефаніка

00777440 (T)

Ім'я В. Стефаніка
ЛНБ України

ДВ-30.124

Актуальність теми дослідження. В умовах розбудови української держави великого значення набуває дослідження актуальних питань історії України, зокрема проблеми розвитку національної історіографії у 1920-х - 1930-х рр. Необхідною передумовою посилення впливу науки на суспільне життя є вивчення історії науки, аналіз закономірностей її розвитку. Актуальність дослідження діяльності одного з провідних науково-дослідних закладів радянського періоду - Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури ім. академіка Д. І. Багалія - зростає в умовах проведення сучасної реформи вузівської системи на Україні. В сучасних умовах розширення дослідницької проблематики, історики все частіше звертаються до творчого доробку академіка Д. І. Багалія та співробітників Харківської кафедри історії української культури, яку він очолював з 1921 по 1932 р. Введення до наукового обігу значної кількості нових архівних матеріалів, аналіз мало відомих широкому загалу науковців публікацій 1920-х - першої половини 1930-х рр. та праць представників української діаспори дозволяє об'єктивно та ґрунтовно охарактеризувати активну науково-організаційну, педагогічну та громадську діяльність кафедри, а також оцінити внесок співробітників кафедри у розробку багатьох питань української історії, права, етнографії, мистецтвознавства та літературознавства.

Хронологічні рамки дисертаційного дослідження - 1921-1934 роки - обмежені періодом діяльності Харківської кафедри /інституту/ історії української культури. В квітні 1921 р. за рішенням Наркомату освіти республіки при Харківському інституті народної освіти було створено науково-дослідну кафедру історії України /з 1926 р. - нова назва - кафедра історії української культури, з 1930 р. - інститут/. А в січні 1934 р. Харківський

науково-дослідний інститут історії української культури був закритий.

Став розробки теми. Перші публікації 1920-х рр., написані в основному самими співробітниками кафедри, містили значний фактичний матеріал про діяльність Харківської кафедри історії української культури. Опубліковані в журналах "Червоний шлях", "Україна", "Наука на Україні" та інших друкованих органах, ці статті вивади можна віднести до джерел, ніж до історіографічних досліджень. Перші спроби проаналізувати закономірності розвитку історичної науки на Україні того періоду та охарактеризувати діяльність окремих науково-дослідних закладів містяться в серії статей оглядового характеру кінця 1920-х рр.¹, а також в історіографічній частині монографії Д. І. Багалія "Нарис історії України на соціально-економічному ґрунті". В цій книзі Д. І. Багалій, характеризуючи діяльність нової кафедри, писав: "З утворенням науково-дослідної кафедри історії України чисельно виросла й Харківська школа істориків українського письменства, мистецтва, етнографії, фольклору, краєзнавства України"².

На початку 1930-х років праці Д. І. Багалія та співробітників Харківської кафедри історії української культури були розкритиковані за "аполітичний документалізм" та "буржуазний націоналізм" в статтях Ф. Жеребова, Т. Скубицького, М. Г. Ді-

¹ Кримський А. Що зроблено на Україні в царині історично-філологічних наук. // Записки історико-філологічного відділу УАН. - 1928. - Кн. XII. - С. 273-280; Науковий збірник Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури ім. акад. Д. І. Багалія. - 1930. - Кн. 9, та ін.

² Багалій Д. І. Нарис історії України на соціально-економічному ґрунті. - Харків, 1928. - С. 61.

на та інших¹. Після закриття інституту історії української культури настає перерва в дослідній діяльності цієї науково-дослідної установи. Щоправда в оглядових розвідках В.І.Пичети, М.Д.Рубинштейна та інших згадувались праці співробітників кафедри, але при цьому повторювались оцінки початку 1930-х рр.²

З другої половини 1950 рр. починається новий період в дослідженні життя та творчості Д.І.Багалія та співробітників його кафедри. Праці І.Д.Бойка, М.К.Коваля, Н.В.Комаренко, Б.К.Мигаля та Ю.Д.Дуравського, В.Г.Сарбеля, О.Ф.Смакун та інших дослідників³ становили собою вагомий внесок в розвиток української історіографії: в них, зокрема, розглянута діяльність різних науково-дослідних закладів історичного профілю у міжвоєнний період, здійснена спроба проаналізувати тенденції розвитку української історичної науки.

У 1970-х - 1980-х рр. продовжувалось вивчення життявого та

¹ Ястребов Я. Рец. на кн.: Багалій Д. І. Нарис історії України на соціально-економічному ґрунті // Прапор марксизму. - 1929. - №6. - С.167-176; Скубицкий Т. Классовая борьба в украинской исторической литературе // Историк-марксист. - 1930. - №17. - С.27-40; Коуніст. - 1931. - 18 січня та ін.

² Пичета В. И. История Украины в советской историографии // Двадцать пять лет исторической науки в СССР. - М.; Л., 1942. - С.168; Рубинштейн Н.Л. Русская историография. - М., 1941. - С.510; Очерки истории исторической науки в СССР. - Т.3. - М., 1963. - С.273 та ін.

³ Бойко І.Д. До сторіччя з дня народження видатного українського історика Д.І.Багалія // Український історичний журнал / далі - УІЖ. / - 1957. - №2. - С.105-109; Коваль М.К. До питання про створення та діяльність наукових історичних установ на Україні в перші роки Радянської влади // УІЖ. - 1969. - №4. - С.66-72; Комаренко Н.В. Утворення та діяльність історичних кафедр на Україні в 20-х роках // Історіографічні дослідження в Українській РСР. - К., 1971. - Вип.4. - С.33-47; Ії К. Установи історичної науки в Українській РСР / 1917-1937 рр. / - К., 1973; Дуравський Ю.Д. Розвиток наукових досліджень на історичному факультеті за роки Радянської влади // Вісник Харківського університету. - 1977. - №150. - С.89-103; Сарбей В.Г., Кравченко В.В. Ака змів АН УРСР Д.І.Багалія // УІЖ. - 1982. - №11. - С.154-158 та ін.

творчого шляхів видатних українських істориків, зокрема Д. І. Багалія, А. П. Ковалівського, М. С. Редіна, В. О. Романовського, М. С. Сумцова та деяких інших співробітників кафедри історії української культури. Так, ґрунтовний виклад життя та творчості Д. І. Багалія міститься в дисертації та монографії В. В. Кравченка¹.

В останніх розвідках В. Заруби, Г. В. Касьянова, Р. Я. Пирого та інших сучасних дослідників подано маловідомий фактичний матеріал з української історіографії 1920-х - 1930-х рр., зокрема висвітлений процес знищення цілих наукових осередків за часів сталінських репресій². Так, діяльності Харківської кафедри історії української культури призначені стаття В. В. Кравченка та Л. А. Савенка і джерелознавча розвідка С. Г. Вологитки та Л. А. Савенка³. У першій статті розглянуто головні напрямки діяльності кафедри, дано оцінку наукового доробку її співробітників, в другій - поданий аналіз джерел з цієї проблеми.

Крім того, огляд розвитку радянської історичної науки у 1920-х - 1930-х рр. міститься у працях І. Барлоу, Дж. Енґліна, Дж. Колаского, С. Томпкінса, Л. Шеліро та інших західноєвропейських і американських істориків. Деякі статті Л. та Б. Винарив, Л. Биковського, В. Омельченко та інших істориків з журналу діаспори "Ук-

¹ Кравченко В. В. Д. И. Багалей и его вклад в изучение отечественной истории. Дис. ... канд. ист. наук. - К., 1982; його ж. Д. И. Багалей: научная и общественно-политическая деятельность. - Харьков, 1990.

² Касьянов Г. В. Академик М. І. Яворський: доля вченого // УІХ. - 1990. - № 3. - С. 75-86; Заруба В. Погром: Як вивчили школу істориків академіка М. Грушевського // Літературна Україна. - 1991. - II днина; його ж. Михайло Грушевський та Дмитро Багалій // Березіль. - 1991. - № 9. - С. 141-154; Пиріг Р. А. М. С. Грушевський: між історією і політикою // УІХ. - 1991. - № 4, 5, 7-11 та ін.

³ Кравченко В. В., Савенко Л. А. Деятельность Харьковской научно-исследовательской кафедры истории Украины им. акад. Д. И. Багалей // Вопросы истории народов СССР. - 1990. - № 3. - С. 49-55; Вологитка С. Г., Савенко Л. А. Нові матеріали про науково-дослідну кафедру історії України в Харкові // Архіві України. - 1989. - № 4. - С. 67-70.

раїнський історик" пр. свячені співробітникам кафедри історії української культури. Серед розвідок українських істориків Заходу є праці мемуарного характеру колишніх співробітників кафедри Н.Д.Полонська-Василенко та О.П.Оглобліна¹.

Проте значна кількість питань, пов'язаних з діяльністю Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури ім. академіка А.І.Багалія, не висвітлена в літературі. Так, мало досліджена робота окремих секцій кафедри історії української культури, науково-організаційна, громадська, педагогічна діяльність її співробітників. До цього часу немає всебічного загальноючого аналізу праць членів кафедри. Останній період діяльності Харківського інституту історії української культури, зокрема поступовий кадровий розгром інституту, не згадувався в працях попередніх дослідників.

Для дослідження цієї теми існує велика джерельна база. Серед архівних джерел великою групою є матеріали науково-організаційного характеру /протоколи засідань Президії Укрнауки Наркомату освіти УРСР, Президії та комісії Всеукраїнської Академії наук, архівних, музейних та інших установ, протоколи засідань та звіти Харківської кафедри історії української культури та окремих її секцій та ін./, які дають можливість на значному фактичному матеріалі проаналізувати різні напрямки і форми роботи кафедри. Цей вид архівних документів зосереджені в основному в фондах І4 та І66 Центрального державного архіву і органів державного управління України, фондах Відділу рукописів ЦНБ Харківського держуніве-

¹ Полонська-Василенко Н. Історична наука в Україні за соювської доби та доля істориків // Збірник на пошану українських вчених, знищених більшовицькою Москвою. - Нью-Йорк-Париж, 1962, - С.7-11; Оглоблін О. Пам'яті Дмитра Багалія // Український історик. - 1985. - №1-4. - С.96-104 та ін.

рсягату, та Академії Наук України. Архівні документи особистого характеру /автобіографії, службові характеристики, плани та звіти співробітників кафедр про пророблену роботу, промоційні доповіді аспірантів /аналог сучасних кандидатських дисертацій/, звіти про наукові відрядження, про участь у конференціях та симпозіях та ін./ доповнюють картину науково-організаційної, громадської, педагогічної роботи кафедри та окремих її співробітників. Третя група архівних джерел /в основному рукописи опублікованих та неопублікованих праць співробітників кафедри/ сприяє більш докладному історіографічному аналізу праць співробітників кафедри, зокрема дає можливість більш ґрунтовно проаналізувати тематику та методику досліджень, а також оцінити науковий рівень цих робіт. Останні дві групи архівних матеріалів зосереджені головним чином у відділах рукописів ЦНБ АН України та Харківського університету, Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка /Київ/, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології /Київ/, особистому архіві родини Багалітів /Харків/, Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України /Київ/. Автор використав також особові справи репресованих в 1920-х - 1930-х роках співробітників кафедри з архіву Служби Безпеки України, які вперше розкривають перед громадськістю деякі трагічні сторінки з історії науки. Значна частина архівного матеріалу нами перше вводиться до наукового обігу.

Серед опублікованих джерел велике значення мають матеріали мемуарного характеру, які належать перу співробітників кафедри. "Автобіографія" Д. І. Багалія, статті О. П. Оглобіна, Н. Д. Полонської-Василенко, спогади Б. В. Суровцевої та інших¹.

¹ Багалій Д. І. Автобіографія. - К., 1927; Полонська-Василенко Н. Д. Олександр Петрович Оглобіна в очі сучасниці // Український історик. - 1970. - №1-3. - С. 5-32; Ів. І. Історія Української Академії наук: нарис історії. - Ч. І. - Мюнхен, 1953 та ін.

Важливим джерелом є також десять випусків збірника Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури ім. академіка Д. І. Багалія. Крім того, в багатьох суспільно-політичних та наукових журналах 1920-х – першої половини 1930-х років містяться публікації про наукове життя республіки того періоду, в тому числі статті співробітників кафедри. Фактичні дані містяться також в збірниках партійних та урядових постанов, довідниках, тематичних збірниках, зрештєваних історії культурного будівництва на Україні.

Наукова новизна дисертації полягає:

- у всебічному дослідженні різних форм та напрямків діяльності Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури, робота окремих її секцій, вперше охарактеризовані етапи розвитку кафедри;

- у всебічному аналізі основних праць співробітників кафедри з історії України, а також з літературознавства, мистецтвознавства, археології, етнографії та інших дисциплін. Вперше з'ясовані особливості концепції історії України, методології та методики історичних досліджень, властивих Харківській історичній школі під проводом Д. І. Багалія;

- у висвітленні шляхом введення до наукового обігу нових джерел, деяких маловідомих питань з української історіографії 1920-х – першої половини 1930-х рр. Зокрема, вперше досліджені причини, хід поступового науково-організаційного і кадрового розвитку Харківського інституту історії української культури імені академіка Д. І. Багалія.

Головні положення дисертації, які висвяються на захист:

→ Харківська кафедра історії української культури у своїй діяльності мала всі головні ознаки наукової школи під керівницт-

вом Д. І. Багалія /науково-дослідний колектив, підготовка майбутніх науковців з аспірантурі, напрямок в науці/;

- праці співробітників кафедри зробили значний внесок у розвиток української історіографії, літературознавства, мистецтвознавства;

- для праць співробітників кафедри було характерне поєднання принципів позитивізму та марксизму /більшість співробітників кафедри засвоїли марксизм на рівні соціологічних схем/ та застосування різноманітних методів дослідження;

- кафедра відіграла велику роль у суспільному та науковому житті республіки того періоду, зокрема в створенні централізованої архівної та музейної систем на Україні. Діяльність кафедри відбивала загальні риси наукового та культурного життя республіки того періоду.

Головна мета дослідження полягає у всебічному дослідженні діяльності Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури ім. академіка Д. І. Багалія. Досягнення головної мети пов'язано з вирішенням таких завдань:

- дослідити умови створення та діяльності Харківської кафедри історії української культури,

- охарактеризувати етапи роботи кафедри /пітім - Інституту/ історії української культури, дати аналіз діяльності окремих секцій;

- дослідити науково-організаційну, педагогічну, громадську діяльність кафедри, з'ясувати роль кафедри у громадському та науковому житті України того періоду

- шляхом аналізу творів провідних науковців кафедри дати оцінку внеску співробітників у розвиток науки.

Автор використав загальноприйняті в науці принципи та методи історичних досліджень.

Практична цінність дисертації. Матеріали і висновки дослідження можуть бути використані при написанні узагальнючих праць з історії України і вітчизняної історіографії, при підготовці лекційних курсів та навчальних посібників. Деякі позитивні аспекти організації діяльності науково-дослідних кафедр 1920-х - першої половини 1930-х рр. можуть бути використані при проведенні реформи вищої освіти на Україні. Зокрема, сьогодні доцільно було б створити регіональні науково-дослідні центри з українсьознавчих досліджень /Мілії республіканських академічних інститутів у Харкові, Дніпропетровську, Львові, Одесі та інших великих містах країни/. Крім того, на наш погляд, необхідно активізувати роботу студентських наукових товариств, а також ввести до навчального плану всіх історичних факультетів лекційні курси з методології та методики історичних досліджень.

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дисертаційного дослідження і складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку джерел та літератури.

КОРОТКИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтована актуальність та хронологічні рамки теми, проаналізовані історіографія та джерела з теми дисертації, сформульовані наукова новизна та методологічні принципи дослідження, мета та завдання роботи, головні положення дисертації, які відносяться на захист.

Перший розділ - "Головні етапи розвитку та діяльності науково-дослідної кафедри історії української культури ім. Д. І. Багалія" - складається з трьох параграфів.

У першому параграфі "Створення науково-дослідної кафедри історії України та етапи її розвитку. Умови діяльності кафедри"

шлихом аналізу складного політичного та культурного життя республіки того періоду автор доводить, що у першій половині 1920-х рр. були створені досить сприятливі умови для плідної наукової роботи. Різноманітні заходи радянської влади по залученню дореволюційної інтелігенції до співробітництва, політика українізації, створення низки автономних від уряду і НКО УРСР науково-дослідних кафедр історичного профілю забезпечували кафедрам до кінця 1920-х років свободу у виборі дослідницької проблематики, форм та напрямків роботи. В ході посиленої політизації радянського суспільства в кінці 1920-х - першій половині 1930-х рр. були ліквідовані провідні науково-дослідні установи історичного профілю, зокрема Харківський науково-дослідний інститут історії української культури ім. академіка Д. І. Багалія.

Автор, докладно прослідуючи еволюцію напрямків та організаційних форм роботи кафедри, її структури, виділяє чотири етапи в історії Харківської кафедри /інституту/ історії української культури ім. академіка Д. І. Багалія. Перший етап /1921-1923 рр./ характеризується як організаційний період становлення кафедри, як науково-дослідної структури, час активних пошуків форм та методів роботи. Другий період /1923-1926 рр./ був періодом значних реорганізаційних змін у структурі кафедри, в цей час з'являються усталені форми роботи, окреслюється коло дослідницької проблематики. Третій період /1926-1929 рр./ - це час розвитку діяльності кафедри, досягнення найбільших творчих успіхів її співробітниками. В останній період /1930-1934 рр./ у Харкові діяли створені на базі кафедри два науково-дослідних інститути: історії української культури та матеріальної культури; через декілька місяців після їх злиття в один інститут культури ім. академіка Д. І. Багалія відбулося його закриття у січні 1934 р.

Науково-організаційні форми діяльності етнологічно-краєзнавчої секції /керівник - проф. О. В. Духов/ та одеської філії /керівник - проф. М. В. Слабченко/, а також київського осередку /Н. Д. Полонська-Василько, О. П. Оглоблін, В. О. Романовський/ Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури дещо відрізнялися від форм роботи самої кафедри. Різноманітні за формою індивідуальна та колективна наукова робота секції, діяльність кафедральних комісій, інститутських кабінетів та бригад були характерні й для інших академічних науково-дослідних структур історичного профілю країни того періоду. У другій половині 1920-х рр. ці філії кафедри діяли майже самостійно, тому їх діяльність розглядається в окремих підрозділах.

В другому параграфі "Робота етнологічно-краєзнавчої секції кафедри" проаналізовані різноманітні форми та напрямки діяльності секції (1921-1930 рр.), а потім створеного на її базі Харківського науково-дослідного інституту матеріальної культури (1930-1933 рр.).

В третьому параграфі першого розділу "Діяльність Одеської секції Харківської кафедри історії української культури на чолі з академіком М. В. Слабченком та співробітниками кафедри у Києві /О. П. Оглоблін, Н. Д. Полонська-Василенко, В. О. Романовський/" подана історія заснування Одеської філії кафедри та невдала /внаслідок протидії М. С. Грушевського/ спроба створення Київської філії Харківської кафедри історії української культури, охарактеризована невтомна громадська, наукова, педагогічна робота одеських та київських співробітників кафедри.

В другому розділі "Науково-організаційна, навчально-педагогічна та громадська робота кафедри історії української культури" складається з чотирьох параграфів.

В першому параграфі "Участь кафедри в архівному та музейному

будівництва в республіці" подані ясиралі факти активної участі опівробітників кафедри в створенні централізованих архівної та музейної систем на Україні. Так, діяльність кафедри сприяла налагодженню роботи різних архівних та музейних установ, підготовці нових кадрів, розробці актуальних питань архівознавства і музеєзнавства, виданню архівних документів та різних науково-організаційних матеріалів, популяризації історичних та мистецтвознавчих знань серед широких кіл громадськості, а також індивідуальній науковій роботі науковців. Остання обставина пояснює, чому довгий час на керівних посадах архівних та музейних установ республіки працювали провідні опівробітники кафедри. Так, Центральне Архівне Управління УСРР очолював академік Д. І. Багалій, а його відділи - В. О. Баранський, В. І. Веретенников, О. Г. Зодславченко, С. М. Іванов довгий час працював директором Харківського центрального історичного архіву, а З. О. Романовський - Київського архіву давніх актів. Співробітники кафедри очолювали провідні музеї республіки: Харківський музей Слобідської України ім. Г. С. Сковороди /М. А. Сумцов, Р. С. Данковська, К. І. Кушнірчук/, Харківський археологічний музей /О. С. Федоровський/, Харківський музей українського мистецтва /С. А. Таранушенко/, Полтавський історичний музей імені В. Г. Королевика /Я. С. Риженко/. В дисертації показано, що форми і напрямки роботи кафедри в цій галузі обумовлювалися потребами архівного та музейного будівництва. Так, Харківський центральний та Олеський крайовий історичні архіви, а також три харківські музеї вважалися допоміжними науково-дослідницькими установами кафедри історії української культури /Слобідської України, археологічний, українського мистецтва/. На початку 1930-х рр. в результаті посиленої політизації архівної та музейної справ науково-дослідна робота відходить на другий план перед політико-просвітницькою. В

ході цієї перебудови відбувся повний розгром старих кадрів архівних та музейних працівників.

В другому параграфі — "Навчально-педагогічна робота співробітників кафедри. Підготовка нових кадрів науковців в аспірантурі" — характеризується складне становище вищої освіти на Україні того періоду, робота науковців кафедри в вузах республіки, діяльність створених співробітниками кафедри семи семінарів підвищеного типу, робота аспірантських семінарів. Зокрема, дана висока оцінка рівня фахової підготовки майбутніх науковців в аспірантурі Харківської кафедри /інституту/ історії української культури, з якої вийшли такі історики і літературознавці, як І. Д. Бойко, М. В. Горбань, Р. С. Данковська, А. П. Ковалівський, А. І. Козаченко, С. М. Королівський, Н. Ю. Мірза-Авак'янц, О. І. Назарець, М. І. Панченко, М. Л. Русінштейн, П. І. Тиховський та багато інших. На кафедрі працювали такі відомі вчені, як академіки Д. І. Багалій та М. С. Сумцов, професори В. О. Барвінський, О. І. Білецький, В. І. Веретенников, В. В. Дубровський, П. Г. Ковалівський, М. О. Максименко, О. Л. Оглоблін, М. А. Плевачко, М. С. Слабченко, С. А. Таранушенко, О. С. Федоровський та інші.

В третьому параграфі другого розділу характеризуються інші напрями діяльності кафедри, зокрема участь кафедри у роботі різних наукових товариств та громадських організацій, показана велика роль кафедри історії української культури у громадському та науковому житті республіки 1920-х — початку 1930-х рр.

В четвертому параграфі другого розділу "Останній етап роботи інституту історії української культури" простежено як під гаслом "боротьба з буржуазним націоналізмом" протягом 1930-1931 рр. здійснювався поступовий науково-організаційний та кадровий розгром інституту історії української культури, аналізуються політичні причини та негативні для розвитку української науки наслід-

ки розгрому інституту, чим було завдано великої шкоди розвитку української історіографії.

Розділ третій "Характеристика основних наукових праць кафедри історії української культури" складається з трьох параграфів.

В першому параграфі "Особливості концепції історії України, методології та методики історичних досліджень" шляхом аналізу праць Д. І. Багалія, М. С. Слабченка, О. П. Оглобліка, Н. Д. Половиського-Василенко, В. І. Веретеннікова та інших співробітників кафедри виоунути такі положення: 1/ визнаючи /з деякими застереженнями/ схему історії України М. С. Грушевського, представники школи Д. І. Багалія, на відміну від школи М. С. Грушевського, більше уваги приділяли не політичним та культурним, а соціально-економічним, зокрема класовим, факторам історичного процесу. Крім того, вони вважали державу важливим чинником історичного розвитку; 2/ методологія праць співробітників кафедри являла собою поєднання позитивізму та марксизму, характерне для 1920-х рр. У своїх працях співробітники кафедри прагнули широко використовувати марксистські терміни, засвоїти марксизм, частково поділяючи /особливо молоді науковці/ ідеї М. М. Покровського і частково М. І. Яворського. Зокрема, у працях співробітників кафедри велика увага приділялася соціально-економічній обумовленості різних політичних та культурних явищ; 3/ для більшості праць співробітників кафедри були характерні глибокий аналіз історичних, правових, літературних та інших видів джерел, широке використання принципів об'єктивності та історизму, порівняльно-історичного, статистичного, проблемно-історіографічного та інших методів дослідження.

Другий параграф "Проблематика історичних праць співробітників кафедри" присвячений аналізу окремих праць співробітників кафедри історії української культури з соціально-економічної, полі-

тичної та культурної історії України. Докладно аналізуються праці академіка Д. І. Багалія, зокрема його монографії "Нарис історії України на соціально-економічному ґрунті", "Нарис української історіографії" /т. 1-2/, "Український мандрований філософ Г. С. Сковорода", праці М. Л. Рубінштейна "Западные пути торговли Украины-Руси" та "Нарис історії Київської Русі", розвідки О. П. Оглобіна, присвячені розвитку промисловості у XVII-XIX ст., чотири томна монографія М. Є. Слабченка "Организация хозяйства Украины от Хмельниччины до мировой войны", його розвідки, присвячені історії Запорізької Січі та інші праці співробітників кафедри. Підкреслюється, що введення до наукового обігу значної кількості архівних матеріалів, висвітлення малодосліджених сторінок історії України, ґрунтовний аналіз соціально-економічних, політичних та культурних явищ надають працям співробітників кафедри великої наукової цінності.

Третій параграф третього розділу "Нові підходи співробітників кафедри до досліджень проблем з літературознавства, мистецтвознавства, археології, етнографії та інших спеціальних історичних дисциплін." Праці кафедри відбивали загальні риси, характерні для української історіографії 1920-х – першої половини 1930-х рр. (повуку нової методології, засвоєння марксизму на рівні соціологічних схем, зміна дослідницької проблематики, зокрема значна кількість розвідок, була присвячена історії класової боротьби і т. ін. /.

У висновках підведені підсумки дослідження, сформульовані головні положення дисертації, які впливають з попередніх розділів, подані деякі рекомендації /антивізація роботи студентських наукових товариств, створення регіональних наукових центрів з українознавчих досліджень, введення до навчального плану

всіх історичних факультетів курсу методології та методики історичних досліджень /Зокрема підкреслюється, що діяльність Харківської науково-дослідної кафедри /Інституту/ історії української культури справила значний позитивний вплив на розвиток науки.

Праці співробітників кафедри зробили великий внесок у розробку актуальних питань з історії України, літературознавства, мистецтвознавства, археології, етнографії та інших спеціальних історичних дисциплін. Співробітники кафедри брали активну участь в створенні централізованих архівної та музейної систем на Україні. Кафедра історії української культури відіграла велику роль у суспільному та науковому житті республіки того періоду.

Апробація дисертації відбулась на таких наукових конференціях: п'ятій конференції вчених та викладачів ХДП /1992 р./, VI республіканських суспільно-політичних читаннях "Історія України: дослідження та інтерпретації" /м.Новгород-Сіверськ, 1991/, республіканських науково-теоретичних конференціях: "Історія та археологія Слобідської України" /Харків, 1992/ та "Культура України: історія і сучасність" /Харків, 1992/, на Харківських Сковородинівських та Багаліївських Читаннях /Харків, 1992/.

Основні положення дисертації відображені в публікаціях:

1. Становлення системи підготовки кадрів обществоведов в вузах и научно-исследовательских учреждениях Украины: уроки 1920-х годов /Ст.О, 25 др. арк. №164-92, деп. в НИИВО ОІ.04.92р./.
2. Про один маловідомий епізод в життя Д.І.Багалія // Історія України: дослідження та інтерпретації: Тези VI респ.сусп.-політ. читань. - Новгород-Сіверський, 1991. - С.94-96.
3. До питання про етнографічні дослідження Слобожанщини в 20-ті - на початку 30-х років ХХ ст. // История и археология

Слободської України: Тез. конф. - Харьков, 1992. - С.50-52.

4. Про вивчення мистецтва Слобожанщини ХУП - початку ХХ ст. харківськими вченими в 1920-х рр. // Культура України: історія та сучасність: Тези доп. респ. наук.-теор. конф. - Харків, 1992. - С.50-52.

5. Про деякі особливості вивчення світогляду Г.С.Сковороди співробітниками Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури ім.Д.І.Багалія /1920-ті рр./ // Тези доповідей Харківських сквородинівських читань, присвячених 250-річчю з дня народження Григорія Савича Сковороди. - Харків, 1992. - С.158-160.

6. До питання про течії в українській історіографії у 1920-х - першій половині 1930-х рр. // Програма 4-ї наукової конференції молодих вчених та викладачів за 1990-1991 рр.: Тези доп. - Харків, 1992. - С.6.

7. Роль науково-дослідної кафедри історії української культури ім.Д.І.Багалія в українській історичній науці 1920-х - першої половини 1930-х рр. // Актуальні питання історії України: Програма Перших Багаліївських читань, присвячених 135-річчю з дня народження та 65-річчю з дня смерті Д.І.Багалія. - Харків, 1992. - С.3.

Підп. до друку 3.Хі.93. Формат 60 x 84 1/16.
1,0 ум.-друк.арк., 1,0 обл.-вид.арк. Тираж 100.
Заказ 254.

Дільниця оперативного друку ХДАУ.

4157146

AB 30.124

AB 30.124